

Tájhasználat váltás, a vizek megtartása

Az alábbi vélemény nagy mértékben átfed a Tisza részvízgyűjtőre írt, hasonló című véleménnyel, ám a tárgyalt hiányosság az országos terv szintjén is érvényes és jelentős, ezért fogalmazzuk meg itt is.

A vízvisszatartás és a vízkészletekkel való mennyiségi gazdálkodás a VKI fő célkitűzései közé tartoznak. Ezeket a célokat különösen indokoltá teszik a szélsőségessé váló időjárási viszonyok és vízjárások (árvizek, belvizek és aszályok váltakozása). A jelenlegi, vizek gyors levezetését szorgalmazó rendszert tehát időszerű felváltani a vizek visszatartásával, ahogyan az anyag erre sok helyen utal is. Ennek az újszerű szemléletnek hazánkban a Tisza folyóra kidolgozott **Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT)** program lett volna a kerete, esélye. A Tisza részvízgyűjtő VGT foglalkozik is a VTT-vel, ám megállapításai, utalásai idejétmúltak, illetve helytelenek, míg az országos terv még kis terjedelemben sem tárgyalja a VTT-t. A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése program nem érte el eredeti komplex célkitűzéseit, aminek az országos vízgyűjtő gazdálkodási tervezés szempontjából az üzenete, hogy hazánkban ma nincs a vízvisszatartásra és a folyók menti tájhasználat váltásra szándék a szakmai vezetés (FVM, KvVM) részéről. Meggyőződésünk, hogy egy ilyen koncepció és helyes gyakorlat elindítását nem a gazdálkodóktól kell várni. Ezt – ha a jelentőségét belátja – az illetékes szaktárcáknak kell kezdeményeznie, mellé téve mindazt az ösztönzést, segítséget és népszerűsítést, amit egy tájhasználat váltás megkövetel.

Az alábbiakban néhány konkrét észrevétel.

A 9. pont 'Kapcsolódó programok és tervek' fejezet úgy fogalmaz (354. oldal), hogy „*folytatódik a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztésének megvalósítása*”, holott a VTT program eredeti szakmai tartalmával ma már nem létezik.

Az eredetileg elfogadott szakmai tartalom alatt a 1107/2003 (11.05) Kormány határozatot és az annak háttéréül szolgáló, a VÁTI Kht. által készített szakmai programot értjük. A VTT ugyanakkor mára elvesztette eredeti komplexitását, árvízvédelmi programmá egyszerűsödött. Tekintve, hogy a VTT a tájhasználat váltás és vízvisszatartás egyik legjelentősebb hazai példája lehetett volna, ezért ezt a lényeges változást az országos VGT-ben szerintünk alapvető fontosságú kitérni, hiszen az így elszalasztott lehetőség nem mindennapi.

Szintén a 9. fejezetben a terv úgy utal a VTT-re, mintha az aszály problémája kezelésének egyik fontos eszköze volna (360. oldal). A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése program ma már csupán **árvízvédelmi program**, ezért nem illene számba venni az aszály enyhítése kapcsán.

A VTT program jelenleg nélkülözi a komplexitást, különösen a tájhasználat váltásra annak idején 2003-ban javasolt program elemeket. **A tájhasználat váltás nem indult el**, sőt még az arra irányuló törekvések is elakadtak évekkal ezelőtt. Ahogyan alább arra kitérünk, jelenleg éppen az eredeti célkitűzésekkel ellentétes értelmű törvénymódosítás (2004. évi LXVII. törvény) van előkészítés alatt.

Az országos terv több pontban, és intézkedések szintjén is foglalkozik a **vívisszatartással**, ami helyes, és ma véleményünk szerint szakmai minimum. Érthetetlen tehát, hogy miért nem tesz említést egy országos program (a VTT) kudarcáról azzal kapcsolatban, hogy ártéri öblözet szinten elindítson szabályozott vízkivezetésre és vízvisszatartásra épülő tájhasználatot.

A VTT hivatkozása az országos VGT-ben ezért kiegészítést kíván, számot adva a valóságról, az eredeti célkitűzésekkel ellentétes jelenlegi tendenciákról, és ennek ismeretében a javasolt, VKI által megkívánt korrekcióról, intézkedésekről.

Az árvízi vésztározók

Eddig a cigándi árvízi vésztározó készült el olyan formában, hogy ahhoz kapcsolódik egy tájgazdálkodási mintaterület, valamint a tározó kialakítása lehetővé teszi a rendszeres, évenkénti vízkivezetést a vésztározó funkción felül. Ezen felül készülnek a beregi vésztározó tervei, melyek szintén tartalmazzák a rendszeres vízkivezetést lehetővé tevő műtárgyakat.

Ezekben az egykor víz járta, Tisza menti ártéri öblözetekben fontos lett volna a kellő támogatás, előkészítés, népszerűsítés és képzés mellett valóban elérni a minél teljesebb tájhasználat váltást. Az „ártér reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel” beépítése a VTT program egyik jelentős szemléletbeli váltása volt. Mára azonban látszik, hogy a gazdálkodók nem kapták meg azt a támogatást, tájékoztatást és szemléletformálást, ami ehhez a tájhasználat váltáshoz szükséges lett volna. Ennek legfontosabb oka tapasztalataink alapján a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) hozzáállása az újjáélesztett (VTT) árterek tájhasználat váltásának kérdéséhez. A minisztérium nem tett lépéseket annak érdekében, hogy a tájhasználat váltáshoz kedvet csináljon az érintett területeken.

Az ártéri tájgazdálkodás ügye tehát rosszul áll hazánkban, ezt fontos volna megemlíteni, hiszen egy fontos lehetőséget szalasztunk el, amely a VKI szempontjából is pótolhatatlan.

Kérdéses, hogy az árvízi víztöbbletek szabályozott kivezetése és visszatartása nélkül megvalósítható-e hazánkban a készletekkel való kívánatos mennyiségi gazdálkodás, a folyók menti kistájak jó ökológiai állapotának megőrzése és a mezőgazdaság vízhiányának kezelése.

Javasoljuk ezért, hogy az országos VGT térjen ki erre a problémára és tegyen határozott javaslatot a VTT eredeti, 2003-ban tervezett komplex megvalósítására, a Tisza menti árterek újjáélesztésére szabályozott vízkivezetéssel.

A tájhasználat váltás kudarca

Az anyag szemlélete is tükrözi azt a felismerést, hogy a védett területek védelme nehezen biztosítható az azokat körülvevő és azokra hatással levő mezőgazdasági területek megfelelő, természetközeli használata nélkül. A mezőgazdaság környezeti terhelésének csökkentése természetesen a vizeink jó állapotának is egyik alapfeltétele. A tájhasználat, illetve művelési ág váltás ezért vizeink minőségének és ökológiai állapota védelmének egyik legfontosabb, a problémák okaira ható eszköze.

Ahogy arra fentebb utaltunk, az FVM kompetenciájába tartozik ennek a tájhasználat váltásnak a serkentése a támogatás politika, a tájékoztatás és a népszerűsítés eszközein keresztül. Meggyőződésünk, hogy ezzel a felelősségével a szakminisztérium nem élt, és jelenleg sem látható ennek a káros tendenciának a megváltozása.

A tájhasználat váltás ügyének elszabotálása különösen látványos volt az első elkészült VTT tározó, a cigándi tározó területén, ahol végig a beruházás megvalósításának 4 (!) éve alatt egyetlen gazdálkodói egyeztetés, felkészítés sem történt. Ezt a hiányosságot a beruházó VKKI sem igyekezett orvosolni. Az ártéri tájgazdálkodásra a tározó területén és a kapcsolódó

tájpgazdálkodási mintaterületen jelenleg a gazdálkodók részéről nincs jelentős igény, ám ezen a történetek ismeretében nem is lehet csodálkozni.

Napjaink aktualitása a **VTT törvény módosításának egyik javaslata**, amely a VTT tározó területeken az eddig érvényben lévő, és az intenzív művelésre vonatkozó **korlátozásokat feloldja**. Ennek értelmében bármilyen művelési mód és vegyszer használat jogosult lenne támogatásra éppen úgy mint a tározókon kívüli területek. Ezzel a módosítással eltávolítjuk a tájhasználat váltás ösztönzését, azaz megadjuk a kegyelemdőfést az eredeti, komplex VTT koncepciónak, melyben – ha nem is tökéletes szakmai koncepció alapján - a Tisza menti tájhasználat váltás komoly szerepet és esélyt kapott. Ez a módosítás véleményünk szerint ellentétes a VKI szemléletével és a konkrét szennyezések veszélyei okán veszélyezteteti annak megvalósítását.

A VKI megvalósítása apropóján kérjük a hazai agrár-környezetvédelmi csomagok – különösen a vizes élőhelyekre vonatkozóak - felülvizsgálatát, megfeleltetését a VKI célkitűzéseinek. Ez érintheti a tájhasználat váltásra kínált kifizetések mértékét, a tájékoztatást és a népszerűsítést egyaránt. Egy ilyen irányú szemléletváltás nélkül a VKI számos célkitűzése, elsősorban a tájhasználat váltást feltételező célkitűzések egyszerűen irreálisak lesznek.

Cselószki Tamás
E-misszió Egyesület
cselo@t-online.hu